

กับ มิติเรื่องงานทรัพยากร เศรษฐกิจพอเพียง

ศ.ดร.นิตี เอียวศรีวงศ์

โครงการยุทธศาสตร์นโยบายงานทรัพยากร (คนท.)

ARMANDO TESTA

Armani

มติเรื่องฐานทรัพยากรกับเศรษฐกิจพอเพียง

โดย ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

ชุด การส่งเสริมความรู้ด้านฐานทรัพยากรเขตร้อน
เล่มที่ 3 พิมพ์ครั้งแรก: กันยายน 2546 จำนวน 1,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร
คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
422 ชั้น 4 ตึก ปปง. ถนนพญาไท เขตปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2215-2883-5 / โทรสาร 0-2215-2883
e-mail: strb@nhrc.or.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

นิธิ เอียวศรีวงศ์, มติเรื่องฐานทรัพยากรกับเศรษฐกิจพอเพียง.

กรุงเทพฯ : โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร,
2546. 22 หน้า.

1. ฐานทรัพยากร |. ชื่อเรื่อง

ISBN 974-91479-6-0

สนับสนุนโดย

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

คำนำ

เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไรและมีความสำคัญในทางสังคมอย่างไร นับเป็นประเด็นที่มีระดับการทำความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนแตกต่างกันอยู่มาก ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ช่วยทำความเข้าใจในปัญหานี้ โดยสะท้อนให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงหาได้เป็นเพียงวิถีชีวิตของบุคคลหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นไม่ หากแต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีและดำรงคงอยู่มาเป็นเวลาช้านานคู่ขนานกับระบบเศรษฐกิจหลักมาโดยตลอด

แต่เนื่องจากเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้รับการยอมรับ และไม่ได้ถูกเห็นคุณค่าความสำคัญ เศรษฐกิจพอเพียงจึงตกเป็นเหยื่อที่ถูกกลืนหายและถูกทำลายให้ย่อยยับลงไปเรื่อยๆ ตัวการสำคัญที่ทำลายเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ นโยบายการพัฒนาของรัฐที่มุ่งสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจยิ่งเศรษฐกิจเติบโตมากเท่าใด ก็จะมีกดทับเศรษฐกิจพอเพียงให้จมหายไปมากเท่านั้น

ระบบเศรษฐกิจกระแสหลักได้ลืมนึกถึงความจริงประการหนึ่งว่า ปัญหาและความทุกข์ยากของผู้คนส่วนใหญ่ในโลกใบนี้ หากได้เกิดจากการขาดแคลนทรัพยากรและเงินตราไม่ หากแต่เกิดจากการขาดแคลนขาดโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากร การแก้ปัญหาความยากจนจึงไม่อาจกระทำด้วยการเพิ่มทรัพยากรหรือเงินให้กับผู้คนในสังคม

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้เสนอทางออกแก่สังคมไทย โดยให้ทบทวนแนวทางการพัฒนา ให้หันกลับมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความมุ่งหมายสำคัญสามประการ คือ มุ่งส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสังคม และความยั่งยืนของฐานทรัพยากร

หากการพัฒนาจะหมายถึงการยกระดับความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นคำตอบของแนวทางการพัฒนาของไทยในอนาคต ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนทัศนคติและมโนทัศน์เสียใหม่ว่า คุณภาพชีวิตที่ดีมิได้ขึ้นอยู่กับการมีทรัพย์สินหรือตัวเงิน หากแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงทรัพยากรการมีส่วนร่วมในชุมชน หรือการสร้างความมั่งคั่งในทรัพย์สินสาธารณะและที่สำคัญที่สุดคือการสร้างความเข้าใจร่วมกันว่าคุณภาพชีวิตที่ดีที่เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเอง ทั้งบุคคล ครอบครัว และชุมชน จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ความเกี่ยวพันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงกับฐานทรัพยากรจึงอยู่ที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมจะมีโอกาสพึ่งพาตนเองมีอำนาจตามสมควรในการจัดการทรัพยากร สามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากร สามารถดูแลรักษาป่า น้ำ ที่ดิน ทุ่งหญ้า ฯลฯ ตามจารีตประเพณีของท้องถิ่นได้หรือไม่ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นได้เมื่อไร ก็จะเป็นการสร้างหลักประกันของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืนได้ตลอดไป

โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร

มิติเรื่องฐานทรัพยากรกับ

เศรษฐกิจพอเพียง

เรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมากเรามักจะนิยามกันแต่ด้านบริโภค คือให้ดอดอม ให้หมั่นเพียร ถ้าเรานิยามเศรษฐกิจพอเพียงเพียงเท่านั้น มันก็เป็นเศรษฐกิจครัวเรือน หรือมีความหมายเป็นแค่เพียงเทคนิคของการเกษตรเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดไม่ใช่ว่าผิด การอดอดอม การประหยัด การหมั่นเพียรก็มีความสำคัญ หรือแบบแผนการบริโภคที่ไม่ถูกครอบงำจากบริโภคนิยมก็มีความสำคัญ ไม่มีปัญหา แต่คิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะมี ความหมายมากกว่านั้น ถึงจะประยุกต์ใช้กับสังคมทั้งสังคมนี้ได้ และก็กลายเป็นระบบเศรษฐกิจทั้งระบบ ไม่ใช่เป็นเพียงเทคนิคในการผลักดันด้านเกษตรกรรมเท่านั้น

เราอาจจะนิยามเศรษฐกิจพอเพียงได้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. นิยามในแง่ของอุดมการณ์ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ ให้ความสำคัญแก่คุณค่าชีวิต และให้ความสำคัญแก่ความยั่งยืนของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตด้านเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมก็ตาม แต่ว่าต้องมีการให้ความรู้ ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ คุณค่าชีวิต และคุณค่าธรรมชาติ 3 อย่างนี้

2. นิยามในแง่ของจุดมุ่งหมาย คือ มุ่งหมายที่จะสร้างความมั่นคงด้านอาหาร และความมั่นคงด้านสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งที่จะสร้างความยั่งยืนของฐานทรัพยากรด้วย สรุปก็คือเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องมีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความมั่นคง

3 อย่าง คือ

- ความมั่นคงด้านอาหาร
- ความมั่นคงด้านสังคม
- ความยั่งยืนของฐานทรัพยากร

ซึ่งทั้ง 3 อย่างนี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกื้อกูลกันและกัน การจะมีความมั่นคงด้านอาหารได้จริง นอกจากต้องการความยั่งยืนของฐานทรัพยากรแล้ว ยังต้องมีความมั่นคงด้านสังคมด้วย เช่น มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่แข็งแกร่งพอที่จะสู้หรือเผชิญกับภัยธรรมชาติ เช่น โรคระบาด แผ่นดินถล่ม หรือน้ำท่วม อะไรก็แล้วแต่ ถ้าเพื่อความมั่นคงความสัมพันธ์ทางสังคมที่แข็งแกร่งนี้ จุดมุ่งหมายอีก 2 อย่างก็บรรลุไม่ได้เหมือนกัน ฉะนั้น จุดมุ่งหมายทั้ง 3 อย่างนี้จึงเกี่ยวพันกันอยู่

ถ้าเรานิยามอย่างนี้ เศรษฐกิจพอเพียงก็จะไม่เกี่ยวเฉพาะเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเท่านั้น จะไม่เกี่ยวกับภาคการเมืองหรือภาคชนบทเท่านั้น และไม่เกี่ยวกับว่ามั่นคงขบวนการพัฒนาหรือส่งเสริมการพัฒนา แต่เกี่ยวกับว่ามั่นคงต้องมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของคนในการพึ่งตนเอง การแลกเปลี่ยนสินค้าและตลาดย่อมเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ต้องไม่กลายเป็นเป้าหมายหลักว่า ต้องแลกเปลี่ยนให้มากเพื่อเพิ่มมูลค่าของ GDP โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของฐานทรัพยากร

อีกทางเลือกหนึ่งก็เพื่อสำหรับการเผชิญเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ ที่มุ่งจะทำกำไรกับทรัพยากรทั่วโลกโดยไร้ขีดจำกัด

นอกจากนั้น เศรษฐกิจพอเพียงยังมีลักษณะสากล ซึ่งหมายความว่าสามารถนำไปใช้ได้ไม่ใช้แต่ในเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น แต่อาจจะใช้ได้ในประเทศอื่นๆ สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ได้ในลักษณะที่กว้างขวาง

มิติด้านฐานทรัพยากรในเศรษฐกิจพอเพียง มีความชัดเจนในตัวเองว่า ไม่ว่าจะเป็เศรษฐกิจอะไรก็ตาม การผลิตยังจะดำเนินการอยู่ได้เพราะว่ายังมีฐานทรัพยากร แต่ในระบบเศรษฐกิจที่อาศัยตลาดเป็นตัวกำหนดที่ยังเป็นอยู่ในปัจจุบัน กลับมีลักษณะในทางตรงกันข้าม เพราะเป็นตัวการทำลายความยั่งยืนของฐานทรัพยากรอย่างรวดเร็วมาก อีกทั้งยังมีการแย่งยึดด้วยวิธีรุนแรงเพื่อให้ได้เข้าไปใช้ทรัพยากรของคนอื่นด้วย ก่อให้เกิดความตึงเครียดอยู่ตลอดเวลา อนาคตไม่พึงทลายเพราะฐานทรัพยากรถูกทำลายหมด ก็จะต้องพังทลายเพราะเกิดความไม่สงบจนกระทั่งการผลิตไม่อาจดำเนินต่อไปได้

โดยส่วนตัวผมค่อนข้างมีความสงสัยว่าเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่คำนึงถึงความยั่งยืนของฐานทรัพยากรมากน้อยเพียงใด ผมเคยคุยกับนักเศรษฐศาสตร์ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งว่า ถ้าเราเน้นแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจตลอดไปเช่นนี้ โลกเราที่มีทรัพยากรจำกัดจะรองรับในวัตถุประสงค์นั้นได้อย่างไร ทั้งนี้เพราะความเติบโตทางเศรษฐกิจตามความหมายที่เศรษฐศาสตร์ใช้อยู่ในปัจจุบันคือ การใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ท่านไม่ให้คำตอบ แต่ถามกลับมว่า “ทรัพยากรอะไรหรือที่มีจำกัด” ยกตัวอย่างพลังงานที่ได้จากกากพืช เช่น น้ำมันไก่ล้จะหมดโลกแล้ว ท่านบอกว่า “อย่าห่วงเลยกว่าจะหมดก็พบวิธีที่จะใช้ถ่านหินได้อย่างสะอาดและปลอดภัย” หรือพบการใช้ไฮโดรเจนในเครื่องยนต์ในราคาที่เป็นไปได้ หรือพบการใช้พลังแสงอาทิตย์เข้ามาทดแทนได้ เพราะฉะนั้นอย่าไปห่วงเรื่องน้ำมันหมด

ผมสงสัยว่าบางที่เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่อาจจะไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของฐานทรัพยากรเท่าไรนัก วางใจไว้แล้วว่าไม่ต้อง

เป็นห่วง ยิ่งไงเราก็คงใช้สติปัญญาหาทรัพยากรจากอากาศธาตุมาใช้ได้เสมอไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด

มีอีกประเด็นที่เกี่ยวกับฐานทรัพยากร ซึ่งคิดว่ามีความสำคัญมาก นั่นก็คือ**วิธีการใช้ทรัพยากร**

ถ้าจะดูให้ดี วิธีการใช้ทรัพยากรหนึ่งๆ นั้น เมื่อใช้มานานอย่างมีความยั่งยืนก็จะมีผลกระทบงานหรือกระจายบทบาทในการใช้ทรัพยากรหนึ่งๆ อย่างกว้างขวาง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ใครๆ ก็พากันเข้าถึงทรัพยากรนั้นได้อย่างทั่วถึง โดยอาจมีบทบาทที่แตกต่างกันไป

การใช้และการเข้าถึงทรัพยากรเช่นนี้ จะทำให้คนทุกคนมีความมั่นคงด้านอาหารและสังคม ผมนึกถึงสังคมเกษตรกรรมชนบทที่เป็นตัวอย่างค่อนข้างชัดเจน ในสังคมแบบนั้น คนทุกคนนับตั้งแต่เด็กถึงคนแก่ ต่างก็มีบทบาทต่างๆกันในการเข้าถึงทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ เพียงแต่เข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้นคนละบทบาทกันเท่านั้นเอง แม้ใหญ่พอใหญ่ที่เลี้ยงหลานอยู่กับบ้านอาจสร้างหรือซ่อมเครื่องมือเกษตรกรรมบางอย่าง เช่น เย็บแห อวน ฯลฯ ก็สามารถเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนและได้รับความมั่นคงด้านอาหารและสังคมเหมือนกับคนหนุ่มสาวที่ออกไปทำไร่ไถนา

อีกกรณีคือการเผาถ่านโก่งก่างที่อีสาน จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นรูปแบบการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรที่น่าสนใจหลายประการ ประการแรกวิธีการเช่นนี้สามารถรักษาป่าชายเลนคือป่าไม้โก่งก่างของเขา ซึ่งได้รับสัมปทานมาให้ดำรงอยู่ต่อมาเป็นเวลาหลายสิบปี พื้นที่ป่าไม้โก่งก่างที่ตัดมาเผาถ่านแทนที่จะหดลง กลับเพิ่มขึ้นด้วยซ้ำไป ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะ

ถ้าไม่มีผู้ใช้น้อยลงในโลกรปัจจุบันนี้ แต่ผมคิดว่าสาเหตุที่สำคัญกว่าก็คือ ไม่มีใครเป็นเจ้าของป่าไม้โกงกางเพียงคนเดียว แต่ว่ามีคนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าไม้โกงกางในการเผาถ่าน มีหลายคนหลายบทบาทมาก นับตั้งแต่เจ้าของทุนที่เป็นเจ้าของเตา ซึ่งต้องไปจ้างคนเผาเป็นมาเผา ต้องไปจ้างแรงงานมาตัดไม้มาวัดไม้พิน มีคนมาทำงานในกิจกรรมเผาป่าไม้โกงกางเยอะแยะมาก รวมทั้งยังต้องมีการรักษาป่าเอาไว้ให้กลายเป็นแหล่งของ หอย ปู ปลา ที่อยู่ในป่าชายเลนเหล่านั้นด้วย ซึ่งทำให้คนจนยังมีอาชีพอื่นนอกเวลาที่ไม่ได้เผาถ่าน

คนซึ่งมีความมั่นคงด้านอาหารและสังคมและมีความยั่งยืนด้านทรัพยากรไม่ใช่คนเพียงกระจุกเดียว แต่มีคนหลากหลายประเภทดังเช่นที่ยกตัวอย่างกรณีชุมชนบ้านยี่สาน

เมื่อเราเปลี่ยนวิธีที่ทุกคนจะเข้าถึงทรัพยากร การกระจายบทบาทการใช้ทรัพยากรก็อาจหมดลงไปด้วย เช่น เมื่อนานา ถูกรวมอยู่ในมือของบริษัทเกษตรอุตสาหกรรม ก็จะมีเฉพาะคนหนุ่มสาวเท่านั้นที่จะได้เป็นแรงงานในไร่ ส่วนคนแก่และเด็กก็จะกลายเป็นภาระในทางเศรษฐกิจไปในทันที ที่ดินอาจถูกใช้เพื่อการเพาะปลูกเหมือนเดิม แต่วิธีการใช้จะแตกต่างกันไป เกิดความปั่นป่วนขึ้นในความมั่นคงด้านอาหารและสังคมของผู้คน

ในการใช้แบบเดิม ที่มีการกระจายบทบาทการใช้ จะมีการสั่งสมความรูกันมาในชีวิตหลายชั่วคน ทำให้เกิดเป็นความรู้ในการใช้ทรัพยากร แต่พอเปลี่ยนวิธีใช้ ความรู้เหล่านั้นก็เป็นอันไร้ประโยชน์ เพราะเอาไปใช้ต่อไปไม่ได้ กลายเป็นส่วนเกินของสังคม เช่น กรณีที่มีการเปลี่ยนแม่น้ำให้กลายเป็นอ่างเก็บน้ำ ความรู้ในการหาปลา ทำไร่ริมมูล ความรู้ในการจัดสรรที่ดินและป่า การเก็บ

พืชในธรรมชาติเพื่อใช้เป็นยากลายเป็นความรู้ที่ไร้ค่าไปในทันที
มีส่วนเกินของสังคมเกิดขึ้นกว่าหนึ่งหมื่นครอบครัวที่ริมแม่น้ำมูล
ใช้ทำอะไรก็ได้ แม้แต่การปล่อยปลาไปในอ่างเก็บน้ำถึงแม้จะ
สามารถปล่อยปลาได้มากขนาดไหนก็แล้วแต่ ความรู้เรื่องการ
ประมงของเดิมก็อาจเอามาใช้ไม่ได้ เพราะว่ากลายเป็นประมงน้ำ
ลึกในขณะที่ชาวบ้านเคยทำประมงน้ำไหลและก็ได้ลืกลขนาดนั้น
และยังขาดทั้งประสบการณ์และเครื่องมือ เครื่องมือหากินที่มี
ทั้งหมดกลายเป็นไม่เหมาะต่อการทำประมงน้ำลึก ปล่อยปลาไป
ก็ไม่ใช่ประโยชน์อะไร ในที่สุดก็จะเหลือคนที่มืบทบาทในการใช้
ทรัพยากรโดยตรงมีอยู่จำนวนน้อย ส่วนคนอื่นๆกลายเป็นส่วน
เกินทั้งหมด

เช่นเดียวกัน สมมติว่าสักวันหนึ่งเราสามารถใช้น้ำเติม
รถยนต์แทนน้ำมันอย่างที่พูด สามารถใช้ไฮโดรเจนในเครื่องยนต์
ได้ในราคาถูกเพื่อให้สังเคราะห์เอาไฮโดรเจนมาเป็นพลังงานใน
รถยนต์ เด็กบีมทั้งหมดไม่สามารถเดินแถวเข้าห้องแล็บกลายเป็น
นักวิทยาศาสตร์ได้ แล้วก็ไม่ว่าเอาเด็กบีมทั้งหมดไปไว้ที่ไหน
กลายเป็นส่วนเกินของสังคมอีกเช่นกัน

เพราะฉะนั้นเรื่องฐานทรัพยากรนั้น เราต้องคำนึงถึง 2
อย่างเป็นอย่างน้อย คือ

(1) ความยั่งยืน คือจะใช้อย่างไรให้ทรัพยากรสามารถฟื้นฟู
กลับคืนมาได้ พื้นตัวขึ้นมาได้ตามธรรมชาติ พื้นตัวขึ้นมาได้เรื่อยๆ
อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

(2) วิธีใช้ ใช้อย่างไรจึงจะทำให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีของความ
เป็นมนุษย์ มีความรู้มีบทบาทที่มีความหมายในชุมชนและในสังคม
ถ้าหากเข้าใจอย่างนี้ได้ ก็จะเห็นว่าการแย่งยึดเอาทรัพยากรของ

คนกลุ่มหนึ่งไปให้คนกลุ่มอื่นใช้ ย่อมเป็นการกดขี่อย่างทารุณโหดร้าย เพราะทำให้เขาสิ้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปโดยสิ้นเชิงนั่นเอง

นโยบายการพัฒนาซึ่งอยู่กับเรามานานหลายสิบปี ได้บ่อนทำลายฐานทรัพยากรที่สำคัญของสังคมไปอย่างอเนกอนันต์ นโยบายของการพัฒนาไม่ได้มีเป้าหมายที่ความมั่นคงด้านอาหาร และสังคมของมนุษย์ และก็ไม่มีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืนของฐานทรัพยากร แต่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการผลิตป้อนตลาดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมี GDP เป็นตัววัด ถือเอาการเพิ่มขึ้นของตัวเลข GDP เป็นเกณฑ์ความสำเร็จของการพัฒนา

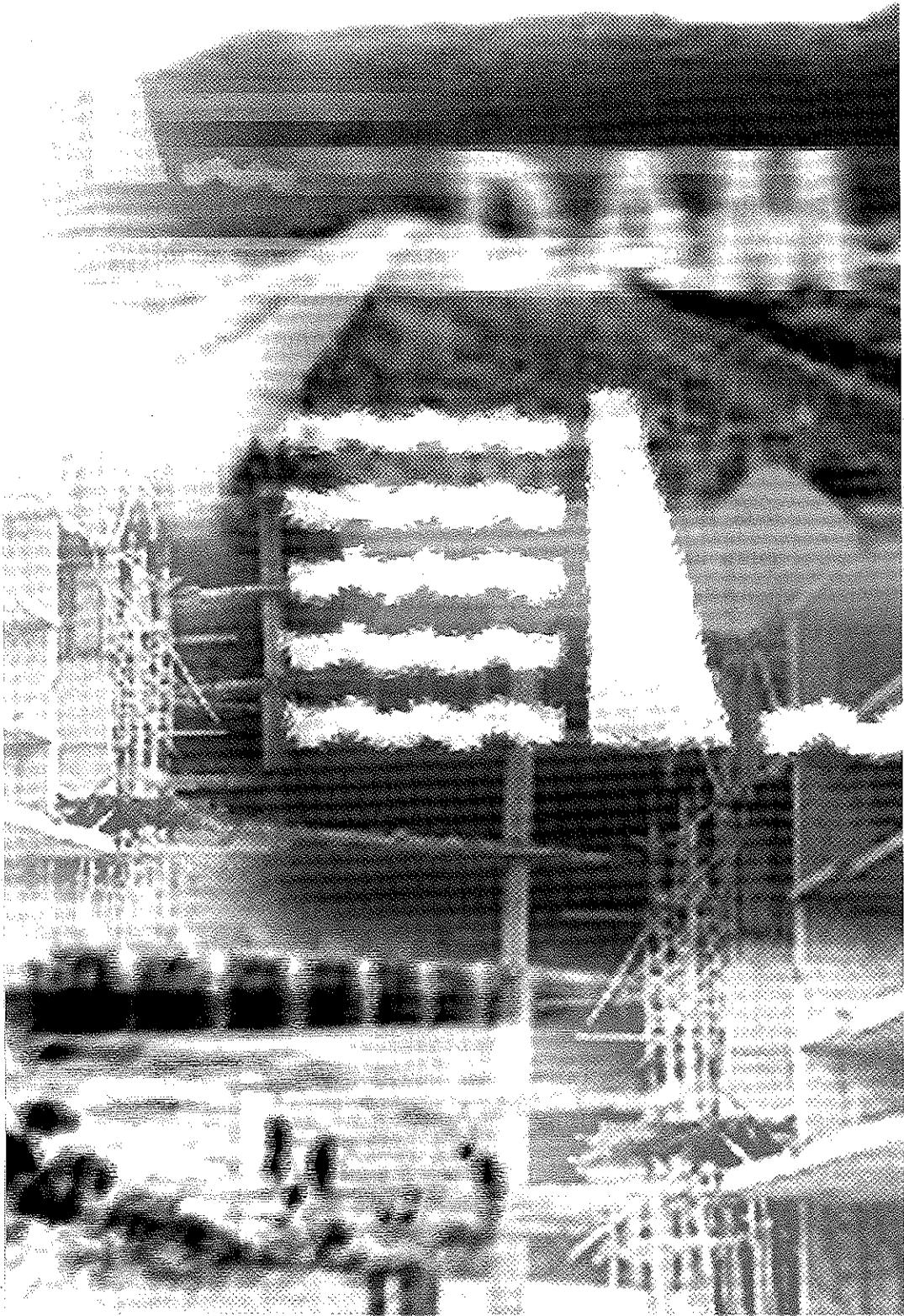
อีกด้านหนึ่งของผลของนโยบายการพัฒนาที่มีต่อฐานทรัพยากรคือ การเปลี่ยนแปลงวิธีการใช้ หรือพูดอย่างตรงไปตรงมาก็คือ การแย่งยึดเพื่อเอาทรัพยากรที่เป็นความมั่นคงด้านอาหาร และความยั่งยืนของสังคม มาใช้เพื่อเพิ่มตัวเลข GDP จึงเป็นการลิดรอนสิทธิของคนจำนวนมากซึ่งไร้อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นการยึดแย่งที่ดิน ซึ่งกำลังกลายเป็นปัญหาวิกฤตของสังคมอยู่ในขณะนี้ การยึดแย่งทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งวิกฤติมานานแล้ว เพราะพื้นที่ป่าลดลง และผู้คนถูกกีดกันออกไปจากการใช้ป่าอย่างยั่งยืน แต่กลับไปเปิดให้นักท่องเที่ยวให้นายทุนเข้าไปเช่าป่าแทน ปัญหามลภาวะทางอากาศตามเมืองใหญ่ๆ ซึ่งคนจนเมืองจะเป็นผู้รับแอมลภาวะนี้ไปมากที่สุด ปัญหาแหล่งน้ำถูกทำลายคุณภาพหรือถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ ปัญหาการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตรเชิงพาณิชย์ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ฯลฯ ซึ่งอาจจะคิดตัวอย่างของการพัฒนาลักษณะเหล่านี้ได้อีกมากมาย

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนโยบายพัฒนาบ่อนทำลายลงอย่างหนัก โดยการทำลายฐานทรัพยากรของเศรษฐกิจพอเพียง

แล้วแย่งยื้อเอาทรัพยากรไปใช้ในเศรษฐกิจตลาด เพราะฉะนั้น เวลาเราพูดยกย่องเศรษฐกิจพอเพียง ผมรู้สึกเสมอว่าเป็นเพียง ลมปากเท่านั้น เพราะในทางปฏิบัติจริงเรากลับแย่งฐานทรัพยากร ของเศรษฐกิจพอเพียงไปให้เศรษฐกิจตลาดใช้อยู่ตลอดเวลา

วิกฤตด้านฐานทรัพยากรในเมืองไทยขณะนี้ปรากฏให้เห็น ชัด แต่นโยบายและการพัฒนาปฏิบัติที่เป็นจริงกลับยังไม่เปลี่ยนแปลง การเปิดให้ฐานทรัพยากรของเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นสินค้า เต็มรูปแบบในตลาด ไม่ว่าจะน้ำกำลังจะถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ที่ดิน สปก. ถูกทำให้เป็นทุน การทำลายฐานทรัพยากรเพื่อแลกกับการ ขาดเซยค่าเสียหายทั้งหมดเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบ ระบบกฎหมายและ นโยบายรัฐก็พยายามที่จะให้ความชอบธรรมต่อการแย่งยื้อ ทรัพยากรของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ทั้งหมดเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบ เพราะไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงฟื้นตัวกลับเข้ามาอย่างมีพลัง เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง

นโยบายการพัฒนาดำรงอยู่ในเมืองไทยมาหลายสิบปี ทำให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับนโยบายการ พัฒนาอย่างนี้หลายกลุ่ม ก่อให้เกิดความลำเอียงของนโยบาย จน กลายเป็นความชอบธรรม เช่น การแย่งยื้อเอาทรัพยากรในท้อง ถิ่นไปใช้ ถูกมองว่าเป็นหน้าที่ของคนในท้องถิ่นต้องเสียสละ โดย มองไม่เห็นว่าเป็นการเสียสละให้ใคร และจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อน สร้างโรงไฟฟ้า ทำเหมืองแร่ สร้าง ทางด่วน ฯลฯ ก็ล้วนแต่เรียกร้องให้คนในท้องถิ่นต้องเสียสละทั้งนั้น การปฏิรูปการศึกษาหรือการปฏิรูปสื่อก็ตาม หากไม่สามารถจัด อคติและความลำเอียงที่แฝงอยู่ในนโยบายการพัฒนาเช่นนี้ออกไป จากหัวของคนไทยชั้นกลางได้ ผมคิดว่าการปฏิรูปดังกล่าวประสบ ความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงถูกรับใช้อย่างหน้าไหว้หลังหลอกตลอดมา คนที่เป็นหัวทอกจริงๆ ของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือคนในชนบท ที่ถูกทำลายความเชื่อมั่นของตนเองโดยนโยบายการพัฒนาของรัฐมาเป็นเวลานาน การเปิดศักราชเศรษฐกิจพอเพียงเพียงแต่ช่วยนำความเชื่อมั่นในตนเองกลับคืนมาสู่เขาในระดับหนึ่งเท่านั้น ถึงอย่างไรเวลานี้ คนเหล่านั้นก็ถูกแย่งยึดเอาฐานทรัพยากรที่เขาใช้อยู่จนแทบจะหมดตัวอยู่แล้ว จึงจำเป็นที่เขาจะต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิ

การต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีอยู่หลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เพื่อถนนรกรากวิทยากรชายฝั่ง ป่าชุมชน แม่น้ำ และภูเขา เราคงไม่อาจพูดถึงมิติฐานทรัพยากรในเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นประเด็นที่เห็นได้ชัดเจนอยู่แล้วได้ดี หากไม่ยกตัวอย่างชาวบ้านปากมูล

การดำเนินชีวิตในเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านปากมูล ก่อนการสร้างเขื่อน ในระหว่างที่มีการทดลองเปิดเขื่อน 1 ปี ได้แสดงอย่างชัดเจนถึงความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสังคม และความยั่งยืนของฐานทรัพยากร และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า ในเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พวกเขามีโอกาสที่จะพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากเพียงใด

การสร้างเขื่อนปากมูล คือการเปลี่ยนการใช้ทรัพยากรแม่น้ำปากมูล ซึ่งคนในท้องถิ่นเคยใช้มาก่อนเพื่อเอาพลังน้ำมาสร้างกระแสไฟฟ้า จะเห็นได้ว่าแม่น้ำมูลยังคงถูกใช้ประโยชน์อยู่ เพียงแต่เปลี่ยนกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นคนในเมือง ซึ่งต้องการความมั่นคงในด้านกระแสไฟฟ้า

การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำมูลของชาวบ้าน ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสังคม และสามารถใช้ได้ อย่างยั่งยืน ทั้งหมดนี้ทำได้โดยอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพของนิเวศน์ทางลุ่มแม่น้ำมูลเอง ปลายกว่า 200 ชนิดที่อาศัย การขึ้นลงของแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล เป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรชีวิต ทำให้มีการกระจายปลาออกไปทั้งปี

เป็นการเข้าใจผิดอย่างมากถ้าคิดว่ามีปลาให้จับเฉพาะปีละ 4 เดือน จากการศึกษาวิจัยชาวบ้านปากมูลเองพบว่าอย่างน้อยที่สุด 11-12 เดือนของปี จะมีปลาขึ้นลงในแม่น้ำอยู่ตลอดเวลา แต่มีอยู่ เดือนหนึ่งซึ่งไม่ค่อยแน่ใจว่ามีหรือไม่มี เพราะว่าเงื่อนไขที่ทำการสำรวจไม่พร้อม ข้อมูลไม่พอ แต่ว่าใน 11-12 เดือนนั้นก็มีปลาอยู่ แน่แน่นอนตลอดเวลา การใช้ประโยชน์จากลำน้ำมูลทำให้เกิดการ สะสมความรู้ที่จะหาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ยิ่งมีปลาหลาก หลายชนิด ก็ยิ่งจะเกิดความรู้ เกิดภูมิปัญญาที่หลากหลาย มีการ สร้างเครื่องมือจับปลาซึ่งเหมาะกับระบบนิเวศน้ำไหลหลายชนิด

นอกจากปลา ก็ยังมีความหลากหลายของพันธุ์พืช ซึ่ง ชาวบ้านใช้เป็นอาหารและยา ทั้งในลำน้ำมูลและตามริมฝั่งเป็นร้อยๆ แยกของลำน้ำ และมีพืชชนิดอื่นๆ หลายชนิดพันธุ์

นอกจากนี้ ยังมีการจัดการที่ดินเพื่อทำการเกษตรริมมูล โดยอยู่กันได้อย่างสงบไม่มีการแย่งที่ดิน ที่ดินเกษตรริมมูลเป็น ที่ดินของชุมชนทั้งหมด

ปลาที่จับได้เกิดการหมุนเวียนของอาหารเรียกว่า **เศรษฐกิจ ปลา** ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนทั้งที่ผ่านตัวเงินและไม่ผ่านตัวเงิน ของชุมชน ซึ่งผลิตอาหารต่างๆ กัน เอาปลาไปแลกข้าว เอาเกลือ ไปแลกกับปลา เอาปลาร้าไปแลกข้าว เป็นการผูกพันเศรษฐกิจพอ

เพียงของคนหลายชุมชนขยายไปไกลกว่าชุมชนจับปลา 2 ผังน้ำ
แม้แต่อาชีพขายบริการ เช่น ตั้งเพิงขายกาแฟให้กับคนจับปลา
ขายน้ำมันให้กับคนจับปลา ขนส่งปลาและอื่น ๆ อีกหลายอย่าง
โดยมีคนหลายพื้นที่เข้ามาสัมพันธ์กับเศรษฐกิจปลาของแม่น้ำมูล
คือไม่ใช่เฉพาะแต่เพียงคนที่อยู่ริมฝั่งมูลเท่านั้นที่ได้ประโยชน์จาก
เศรษฐกิจปลา แต่มีการขยายตัวออกไปไกลมาก

มีพิธีกรรมที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเหล่านั้นเข้าหากัน เสริม
เครือข่ายของธุรกิจชุมชนดังกล่าว เช่น มีการไหว้ผีที่อยู่ ที่แก่งตะนะ
ประจำปี ซึ่งก็จะมีคนจากหลายชุมชนมาก เข้าไปร่วมในพิธีกรรม
เหล่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
เป็นต้นว่าคนที่มาจากที่ไกลและจะขอจับปลาไปกิน หากไม่ใช่จับ
ไปขาย ก็สามารถขอยืมเครื่องมือจับปลาของคนที่อยู่ริมฝั่งมูลไป
ใช้ในการจับปลาได้ (ถ้าเขาไม่ใช่อยู่) อาจขอยืมเรือ แห หรืออะไร
ก็แล้วแต่ที่เป็นเครื่องมือจับปลาไปใช้ โดยทั้งคนที่ขอยืมและคนให้
ยืมอาจจะไม่ได้รู้จักกันด้วยซ้ำไป หรือการร่วมมือกันของชาว
ประมงในการจับปลาขนาดใหญ่ ซึ่งทำคนเดียวไม่ได้ เป็นต้น
ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เกิดเป็นความมั่งคั่งในด้านอาหารด้านสังคมอย่าง
แข็งแรง ก่อนหน้าที่จะมีการสร้างเขื่อนปากมูล

ในขณะที่เดียวกันถ้าจะมองด้านการพัฒนาตัวเอง ก็จะมี
ตัวเลขที่น่าสนใจ เช่น จากการวิจัยของอาจารย์เดชรัตน์ สุขกำเนิด
ได้แสดงให้เห็นว่า ก่อนการสร้างเขื่อนปากมูล ชาวบ้านสามารถส่ง
ลูกหลานเข้าโรงเรียนนับจำนวนปีได้ยาวนานกว่าเมื่อหลังสร้าง
เขื่อนปากมูลแล้ว ดูเหมือนจะยาวนานกว่าเกือบ 2 ปี นั่นก็คือมี
ความมั่นคงพอที่จะลงทุนกับการศึกษาของคนรุ่นหน้าได้มากกว่า
หากการศึกษาคือการพัฒนาอย่างแท้จริง ก็ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านมี

ความมั่นคงด้านอาหารและสังคมพอที่จะลงทุนกับการพัฒนาของ
ลูกหลาน

ทั้งหมดเหล่านี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ของฐาน
ทรัพยากรกับวิถีชีวิต และแสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจพอเพียง
ถูกทำลายลงอย่างย่อยยับอย่างไร

“วิกฤตด้านฐานทรัพยากรในเมืองไทยขณะนี้ปรากฏให้เห็นชัด แต่นโยบายและการพัฒนาปฏิบัติที่เป็นจริงกลับยังไม่เปลี่ยนแปลง เปิดให้ฐานทรัพยากรของเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นสินค้าเต็มรูปแบบในตลาด ไม่ว่าน้ำกำลังจะถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ที่ดินสกปรก. ถูกทำให้เป็นทุน

การทำลายฐานทรัพยากรเพื่อแลกกับการชดเชยค่าเสียหายทั้งหมดเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบ ระบบกฎหมายและนโยบายรัฐก็พยายามที่จะให้ความชอบธรรมต่อการแย่งยึดทรัพยากรของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ทั้งหมดเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบ เพราะไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงฟื้นตัวกลับเข้ามาอย่างมีพลัง เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง”